

pradávný, starodávný) čínský porcelán. V řešení nominace na finálové utkání nastal (*překvapivý, nahodilý, náhodný, neočekávaný, nepředvídaný*) zvrát.

19. Užití následující synonyma v rozvitých větách:

říci, prohodit, pravit, vyjádřit se, ozvat se, naznačit, prohlásit.

20. Nahrad'te podtržená slova vhodným synonymním výrazem.

Úmyslem létat se lidé zabývali od pradáva. Let ptáka, jeho dokonalost, ladnost, schopnost stoupat do závratných výšin člověka fascinovaly a vzbuzovaly touhu dosáhnout stejné volnosti pohybu. Ve starých legendách a bájích nacházíme mnohá vyprávění o hrdinech, jimž se podařilo přemoci přitažlivost zemské hroudy a vystoupit vzhůru, ať již na slunečným voze nebo na umně zhotovených křídlech. Jejich konec však býval zpravidla tragický.

Synonyma, slova souznačná, mají **stejný nebo podobný význam**. Stejný význam mají méně často (*zde – tady, přítelkyně – kamarádka*).

Podobný význam je častější a výrazy se liší např.:

- z hlediska síly, intenzity významu (*hezký – nádherný, volat – řvát, určitě – nezvratně*),
- z hlediska zařazení do jazykové vrstvy (*nehoda – malér, dívat se – čumět, loktuše – šátek*),
- citovým zabarvením lichotivým nebo hanlivým (*chaloupka – barabizna, děťátko – dítě, dědoušek – dědek*),
- původem (*počítač – computer, soupeř – rival, písmeno – litera*).

Naučíte-li se dobře vybírat synonymní výrazy, obohatíte svůj jazykový projev, dosáhnete v něm slohové pestrosti a bohatosti vyjádření.

21. Všimněte si následujících synonymních výrazů a toho, jak si lidé vhodným pojmenováním některé smutné či nepěkné skutečnosti zmírňují. Výrazy pak užití ve větách.

zemřel – skonat, odešel, dodýchal, zhasl
tlustý – obézní, korpulentní

opilý – má v hlavě, je pod parou, je v náladě

obelhává – mystifikuje, mýlí se

zlý – nedobrý

22. To, co člověku působilo největší bolest, dokázal velice bohatě a jemně vyjádřit.

Pozorujte následující frazeologické obraty:

Vydechl naposledy. Spí věčný spánek. Odešel na věčnost. Už na něm roste trávníček. Už ho hlava nebolí. Opustil nás navždy.

Zmírňující, zjemňující pojmenování, ale také zeslabené vyjádření nepříjemné skutečnosti se nazývá **eufemismus**. Užíváme ho např. v kondolencích. (*Dovolte, abychom Vám vyjádřili svou upřímnou účast ve chvíli, kdy se vyrovnáváte s odchodem Vašeho drahého tatínka...*)

Opakování – skladba

K čemu je větný rozbor?

Josef Skupa, vynikající český loutkoherc, vymyslel dvojici loutek – dnes světoznámou – Spejbla a Hurvínka. Na jedné z gramofonových desek, zachycujících vtipné dialogy těchto postav, čteme titulek: Hurvínek za chvíli pouhou rozebere větu dlouhou.

Spejbl: Rozebereš mi třeba tuto větu: Vojta ze mlýna –

Hurvínek: – Vojta ze mlýna –

Spejbl: – vedl krávu na trh –

Hurvínek: – vedl krávu na trh –

Spejbl: – a chytil u splavu chrousta –

Hurvínek: – a chytil u splavu chrousta –

Spejbl: Budeš si to pamatovat?

Hurvínek: Ano. Vojta ze mlýna vedl krávu na trh a chroustal –

Spejbl: – ale nic nechroustal! Vojta ze mlýna vedl krávu na trh a chytil u splavu chrousta.

Hurvínek: Ano.

Spejbl: No tak. Jaká je to věta?

Hurvínek: Prima, tati, ta se ti povedla!

Spejbl: Počkej, jaká je to věta? – Je to věta dlouhá.

Hurvínek: Věta dlouhá.

Spejbl: No, a teď se ptej na podmět.

Hurvínek: Kdo co vedl krávu na trh? Krávu vedl na trh podmět.

Spejbl: No, počkej, hele –

Hurvínek: Já už vím! Co dělala kráva u splavu?

Spejbl: No?

Hurvínek: Kráva u splavu chroustala.

Spejbl: Ale nechroustala!

Hurvínek: Spolkla chrousta.

Spejbl: Ale nic nespolkla, tak to není!

Hurvínek: Kráva u mlýna spolkla Vojtu se svou –
 Spejbl: Ale kdepak, porád to pleteš! Musíš se zeptat, kam? a tak podobně.
 Hurvínek: Kam vedla kráva Vojtu ze mlýna?
 Spejbl: Hele, napřed si musíš najít přísudek. Kde je přísudek?
 Hurvínek: Ve mlýně.
 Spejbl: Ale ne!
 Hurvínek: Je ve splavu.
 Spejbl: Ale dávej pozor! Podívej se: Vojta je podmět.
 Hurvínek: Já myslel, že Vojta je čeledín.
 Spejbl: Ale no dobře, Vojta je čeledín, ale podmět taky a přísudek je vedl – kam, no, zdalipak mi dáš tu otázku dohromady?
 Hurvínek: Sím, ano. Koho vedl podmět na trh? Podmět vedl chrousta na trh.
 Spejbl: Ale kdepak!
 Hurvínek: Voj- Vojta chroustal podmět u splavu a přísudek tam chroustal krávu –
 Spejbl: A Hurvínek to opíše a dá mně to stokrát podepsat, tak, abys věděl, darebo jeden!

Posuďte, jakou chybu udělal Spejbl při zadání úkolu pro Hurvínka. V čem spočívá komičnost dialogu? Jaké jevy se směřují (zaměňují)?

Rozhovor Spejbla s Hurvínkem nám ukazuje, jak důležitá je struktura věty, jak znalost této větné struktury a její pochopení je podstatné pro to, abychom porozuměli mnohdy i mnohem složitějším projevům druhých lidí, ale hlavně abychom sami dovedli věty správně a vhodně tvořit.

Důležitost větného rozboru je právě v tom, že člověk jeho ovládnutím získává vyjadřovací schopnosti a neztrácí je ani tehdy, když už rozebírat, hledat větné členy atd. zapomene. Proto s chutí do rozboru!

VĚTA JEDNODUCHÁ

Nauka o mluvnické a významové stavbě věty a o stavbě souvětí se jmenuje **skladba**. Základním pojmem je **věta**, tj. uspořádaný celek složený ze slov, slovní vyjádření myšlenky. Slova, která k sobě ve větě významem patří, vytvářejí **skladební dvojice**.

Rozlišujeme:

- věty jednoduché – jednočlenné nebo dvojčlenné,
- souvětí, které se skládá ze dvou a více vět. Souvětí vyjadřuje složitější výpověď, více myšlenek.

Věta jednoduchá obsahuje většinou **základní skladební dvojici**, kterou

tvoří dva základní větné členy: podmět a přísudek. Věty se dvěma základními větnými členy se nazývají **věty dvojčlenné**; např. *Naši hráči vítězí*. Věty, které mají jen jeden základní větný člen – přísudek –, se nazývají **věty jednočlenné**, např. *V dálce hřmělo*.

Někdy se užívají i **větné ekvivalenty**, např. *Přechod pro chodce. Dobře*. Ty však neřadíme k jednoduchým větám.

V ostatních skladebních dvojicích, které nazýváme **určovací skladební dvojice**, hledáme člen řídicí, který je nadřazen členu závislému.

Příklad: *Pravěký lovec ulovil v rokli do pasti zraněného mamuta.*

Člen řídicí: *Lovec ulovil ulovil ulovil mamuta*

Člen závislý: *pravěký v rokli do pasti mamuta zraněného*

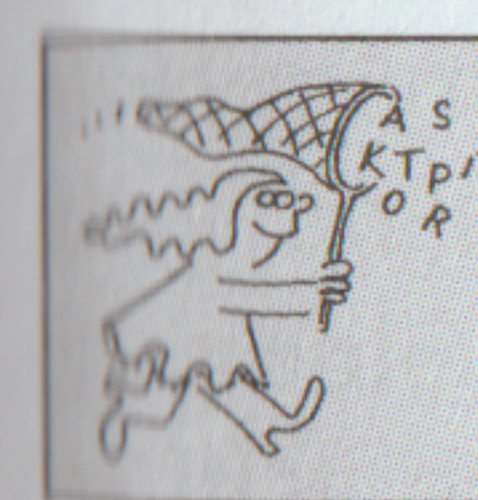
Významový **vztah členů ve skladební dvojici** je vyjádřen:

- shodou (*pravěký lovec, zraněného mamuta*),
- řízeností (*ulovil mamuta*),
- přimykáním (*ulovil v rokli, ulovil do pasti*).

Každý větný člen může být **holý** (*uklízím*), **rozvitý** (*uklízím celý byt*) nebo **několikanásobný**. Není-li vztah mezi přiřazenými výrazy v několikanásobném větném členu vyjádřen spojkou, oddělujeme je čárkou (*uklízím, myji a leštím*).

Základní větné členy jsou podmět a přísudek.

Rozvíjející větné členy jsou přívlastek, předmět, příslovečné určení (místa, času, způsobu, míry, příčiny) a doplněk.

1. Mezi Něnci¹

Probouzím se do chladného rána. Tady za polárním kruhem je i léto mdlé. Vedle mne spí ve spacáku kamarád. Plachta vstupního otvoru do čumu² je odkrytá. V něm stojí nevysoká postava. Napůl se sune dovnitř a v nepřírozené poloze setrvává dlouhé minuty. Pak se objevuje další člověk, po něm třetí a čtvrtý a nakonec je v čumu nabit. Všichni jen koukají. Jak je jich víc, přestávám se bát...

Nespi! Máme návštěvu. Pozorně sledování nic neříkajícími zraky vstáváme. Co to okukování znamená? Zvědavost? Ostražitost? Nejspíš pohostinnost. Zvou nás totiž do vedlejšího čumu na čaj. A tak sedíme na čaji u Něnců.

(Podle P. Brzákové z Magazínu MF Dnes)

¹ Něnci jsou kočovníci, kteří chovají soby. Kůže prodávají, maso jedí. Obývali a obývají rozsáhlá území severního Ruska mezi poloostrovem Kola a Jenisejem. Podle statistik jich bylo koncem 19. století asi devět a půl tisíce. Ve třicátých letech 20. století se jejich počet zvýšil asi na šestnáct tisíc. Dnes je jich podstatně méně, splývají zejména s Rusy.

² Čum je stan s kruhovým půdorysem, podobný indiánskému tepee [týpí].